

Joan Fuster

IVAN MAMBRILLAS FINESTRA

ivan.mambrillas@gmail.com

1. VICIANO (2012): Pau Viciano, *De Llorente a Marx. Estudis sobre l'obra cívica de Joan Fuster*, València: Universitat de València.
2. ARCHILÉS (2012): Ferran Archilés, *Una singularitat amarga*, Catarroja - Barcelona: Afers.

Si la lectura de *De Llorente a Marx* ens confirma que els rumors sobre la defunció de Joan Fuster —d'aquella font d'inspiració inexcusable a l'hora d'interpel·lar el passat i anistrar el futur— han resultat exagerats, les més de quatre-centes pàgines d'*Una personalitat amarga* poden acabar enfrontant-nos a la lacerant pregunta següent: ¿ha estat una barreja de beateria, incapacitats polítiques i immobilisme metodològic, el que ens ha fet al·lucinantment orbs als defectes de fàbrica d'un relat històric que malinterpreta tot el que no ignora? Si l'assaig del castellanenc Pau Viciano ens ratifica que la posició militant de Fuster no compromet la qualitat i complexió historiogràfiques dels seus arguments, la tesi doctoral, mudada en llibre, del també castellanenc Ferran Archilés ens deixa encongits davant l'inclement enderroc, minuciosament acomplert, de tot l'edifici analític i interpretatiu del suecà: no és ja que el seu pancatalanisme partís l'indueixi ara a la violència o l'abús hermenèutics, ara a la selecció arbitrària d'uns episodis en detriment d'uns altres, etc., és que la seua idea matriu, la continuïtat multiseccular d'un grup etnocultural *essencialment* inalterat, tesi positiva que orientaria un relat descriptiu/correctiu i que justificaria una proposta civil, no és sinó una assumpció metafísica, una projecció presentista que impedeix d'entendre cada conjuntura històrica en els seus propis i irreductibles termes. La normativitat nacionalista en Fuster («hem de construir els Països Catalans») no seria doncs un *fill legítim* d'una positivitat històrica adequadament fixada, sinó l'*a priori* explicatiu de qualsevol fet positiu, una mena de cega racionalitat pancatalanista a redós de la qual recuperar *objectivament* el passat i denunciar-ne la desviació acaben sent la mateixa cosa —«Jaume I va cometre l'aberració de desmembrar la seua hisenda». Si Viciano admet que el relat de la identitat dels valencians degut a Fuster raneja l'essencialisme lingüístic, però l'absol d'un tal pecat idealista argüint —per exemple— que la rellevància que atorga a la llengua s'ajusta sense esforç als motlles del materialisme històric més atent als fets nacionals (Fuster és *cosí* de Pierre Vilar, no pas *besnét* de Fichte), Archilés, lluny d'absoldre'l, no sabria pas trobar un exemplar més pur d'essencialisme lingüístic que el que sustenta l'escrutini fusterià del passat patri: la permanència de la llengua pròpia —aquest quasi personatge sempre present en el relat i que n'ordena la trama— seria, en el suecà, el fonament últim per postular la tesi de la permanència d'una comunitat etnocultural, allò que l'autoritzaria a convertir la tal comunitat en una mena de subjecte

transcendental. Vuit segles en la història del que avui —alguns— anomenem País Valencià, lapse vastíssim i heterogeni, successió de discontinuïtats i contingències, haurien estat doncs espúriament homogeneïtzats amb l'expedient d'un subjecte que, si bé transcendeix el temps mundà, està determinat, en última instància, per una ben mundana llengua. Així, la decisió jaumina de no relligar el patrimoni, l'agrariisme contumaç d'unes classes dirigents a les quals *corresponia* de *modernitzar* l'economia i, doncs, *nacionalitzar* la societat, o la falta d'ambició civil del renaixencista Teodor Llorente, cursos d'acció mútuament estranys i incommensurables, es fan igualment intel·ligibles, i adquireixen un factici aire de família, en el marc d'un metarelat pancatalanista (el País Valencià com a component substantiu, però històricament imperfet, de la nació catalana). Si Viciano exculpa Fuster de qualsevol deriva romàntica o metafísica argumentant que la seua *genealogia* de la consciència col·lectiva no és una reelaboració arterosa del *volksgeist* alemany, sinó una reconstrucció de les successives formes d'identificació grupal a partir dels factors materials que les determinen: les contradiccions i lluites entre unes classes ètnicament fragmentades, així com les grans tendències històriques, Archilés, bé que reconeix que els textos del suecà no són una audició solapada de les veus imperatives del passat, es nega tanmateix a expulsar-lo del llinatge de la historiografia romàntica: Fuster hauria assumit *soldevilianament* la nació com a centre d'una narració jalonada per moments fundacionals, de plenitud i de decadència, tal com mana la preceptiva de la mitologia nacionalista. De més a més, l'axiomàtica marxista o materialista de què va fer ús li hauria servit, més que no pas com a correctiu antimetafísic, com a fonamentació *objectivista* d'un constructe *idealista*: les lluites i antagonismes entre classes com a mecanisme explicatiu, la remissió de les causes d'un fenomen a unes estructures materials profundes, de *longue durée* (Archilés apunta que Fuster adopta aquest esquema *annalista* via Vicens), són estratègies heurístiques amb què el suecà, parli dels dualismes català/aragonès i feudal/burgès o de la nonada industrialització del país, no fa sinó sancionar l'anomalia dels fets per referència a un model ideal aliè a la lògica interna dels mateixos fets. El pancatalanisme del suecà *crea els problemes* del *particularisme* del Regne i del *bilingüisme* disgregant dels seus pobladors, fenòmens irrellevants en els termes de la geopolítica de l'època o de la naturalesa de les identitats col·lectives medievals; així mateix, *crea els problemes* de la *fallida revolució industrial* del País Valencià i, doncs, del *fiasco vuitcentista*, amb l'èxit burgès del Principat com a contramodel ideal —bé que, en aquest particular, no fa sinó acollir una tesi consagradíssima en els medis historiogràfics català i espanyol. Si el Fuster de Viciano no nega la dimensió nacionalment espanyola de la identitat regional dels valencians del XIX, ans la deplora pel sucursalisme lingüístic i cultural que acomboia una tal adscripció, el Fuster archilesià és invariablement cec a l'èxit nacionalitzador de les revolucions liberals i, doncs, al sorgiment concomitant d'una identitat regional valenciana... espanyolíssima. La difosa tesi del que als noranta s'anomenaria *la feble nacionalització d'Espanya* (contra la qual el *transfusterià* Archilés ha exercit d'eficaç ariet) hauria estat doncs un marc interpretatiu d'allò

més congenial a les assumpcions fusterianes: la catalanitat etnocultural dels valencians s'hauria mantingut incòlume, també al llarg del segle XIX, gràcies a la inèpcia assimiladora d'un postís estat jacobí —amb tot, en aquell procés d'aculturació fallit, en què la perifèria malda per assimilar-se al centre però no se'n surt a causa de la mateixa feblesa de l'estat, els valencians haurien acabat desenvolupant un complex d'inferioritat i d'indefinició col·lectiva («no som ni carn ni peix»), que haurien sublimat a través d'un irritat provincianisme; Archilés desmunta aquesta concatenació de fets i mecanismes psíquics arguint que és precisament l'èxit del flamant nacionalisme espanyol allò que explica el provincianisme valencià, i no pas el seu fracàs ni cap complex d'inferioritat o ambigüitat constitutiva. Si Viciano —encara sobre el segle XIX— posa en clar que Fuster mai no va retreure als renaixentistes valencians que no evolucionessin del felibritge a unes *Bases d'Alcoi*, sinó la seua inhibició a l'hora d'institucionalitzar la llengua i cultura pròpies i fixar-ne, sense ambages, la catalanitat, Archilés està persuadit de tot el contrari: el balanç eminentment negatiu que el suecà fa de la Renaixença valenciana seria tributari de la clàssica teologia nacionalista, segons la qual al conreu d'octaves en el redescobert vernacle el segueix, inexorablement, la creació d'un partit nacionalista i de masses. Etc.

Acarats, Viciano i Archilés, en un paper (aquest que el lector té a les mans) que no fa justícia als encerts de l'un, ni a l'audàcia i minuciositat desconstruïdores de l'altre (ni tampoc a l'istme d'afinitats que els uneix), queda mullar-se: si l'exegesi de l'obra més *centàurica* de Fuster (la que hibrida assaig, història i sociologia) encara no està exhaurida (i, malgrat els 50 anys del *Nosaltres* i el gavadal de textos que se n'han ocupat, tot fa pensar que no: la nostra contemporaneïtat s'assembla massa a la que amargava el fill del tallista perquè així sia), Enderrocs Archilés és, a partir d'ara, una aturada obligatòria. No cal compartir-hi aquelles demarcacions teòriques des d'on cancel·la el metarelat del subjecte col·lectiu per concedir a Archilés que, com més investigació empírica, menys marge per a la resolució *assagística* dels suposats enigmes històrics —no pas un cos social donant cops de cec, entre la bullanga històrica i el servilisme estèril, a causa d'una anomalia originària, sinó agents racionals defensant consistentment els seus interessos en el marc d'un nou estat nació a què s'han ben adherit en termes emotius i pràctics: vet aquí el paisatge vuitcentista que descobreix l'historiador honest i, sobretot, pencaire. Amb tot, al llarg de la lectura del text archilesià —insistim-hi: d'ara endavant, indefugible— sentim el dring hegelí «tot el que va ser real va ser racional» (no cal dir que *Una singularitat amarga* s'assembla a *Fenomenologia de l'esperit* com un ou a una castanya), com si qualsevol consideració crítica sobre l'actuació dels homes i dones del passat hagués d'incórrer en l'error epistemològic d'atribuir-los supòsits motivacionals dels homes i dones del present. Viciano ens reporta un judici molt desfavorable als inspiradors de la Renaixença valenciana —«es vantaven de la seua missió política i militaven en partits centralistes, amb la qual cosa demostraven una lamentable bifurcació del seu esperit»— que, com ell mateix assenyalava, no pertany a Joan Fuster, sinó al burgès Ignasi Villalonga, que va emetre'l el 1918. Set anys després de la mort de Teodor Llorente.

PS. La deflació tendencial del pronom feble, fenomen denunciat *ad nauseam* per la filologia recreativa, no es combat —no cal dir-ho— amb postures inflacionistes. Si un escriptor trobava als anys vuitanta el pronom feble «dèbil, malaltís, desvalgut», el lector atent d'*Una singularitat amarga* l'ha conegut pletòric i, de més a més, manefla.

Joan Solà

DANIEL CASALS I MARTORELL

Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana
 daniel.casals@uab.cat

1. NOGUÉ et al. (2010): Neus Nogué, Emili Boix, Sebastià Bonet i Lluís Payrató, (eds.), *Joan Solà. 10 textos d'homenatge*, Barcelona: Empúries; «Biblioteca Universal Empúries» 237.
2. SOLA (2011): Joan Solà, *L'última lliçó. Parlaments polítics i acadèmics*, Barcelona: Empúries; «Biblioteca Universal Empúries» 241.

Ara que estem ofegats per una crisi que ens assetja des de fa cinc anys, la paraula *deute* ha adquirit una dimensió exclusivament negativa: les despeses financeres del deute ofeguen el govern i també les famílies. Però de *deutes*, n'hi ha de molts tipus. N'hi ha que no necessàriament van associats a un tipus d'interès que colla cada cop més i que alhora tenyeix d'amargor la vida de les persones que n'han contret. De deutes, encara que ens costi de creure, també n'hi ha de dolços. Un d'aquests, un deute de país, és el que la societat catalana i la llengua en particular tenen amb Joan Solà, que va morir el 27 d'octubre de 2010 a Barcelona, a setanta anys.

Aquestes set dècades de vida es tradueixen en una obra ingent dedicada a diverses branques de la filologia i de la lingüística: la història externa de la llengua, la lexicografia, la sintaxi teòrica i aplicada, i la gramàtica descriptiva i prescriptiva, entre d'altres. Membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans des de 1999 i vicepresident d'aquesta institució des de 2009, Joan Solà i Cortassa (Bell-lloc d'Urgell, 1940) ha estat l'impulsor de projectes de referència per a la llengua catalana, com la *Gramàtica del català contemporani* (2002, Empúries, 3 volums), codirigida amb Maria-Rosa Lloret, Joan Mascaró i Manuel Pérez-Saldanya; la *Història de la lingüística catalana (1775-1990)*. *Repertori crític* (1998, Eumo), elaborada amb Pere Marcet, i les *Obres completes de Pompeu Fabra* (2005-2010, Proa, 3i4 i Moll), coeditades amb Jordi Mir. A més d'aquestes empreses, el filòleg de Bell-lloc d'Urgell, catedràtic de filologia catalana de la Universitat de Barcelona des de 1983, va dirigir els llibres d'estil de la